

Operace bez těžiště je jako muž bez charakteru

polní maršál Paul von Hindenburg

Koncepce těžiště (COG - Centre of Gravity) patří vedle dalších operačních koncepcí (např. stanovení cíle, rozhodující body, komunikační směry, kulminační bod, přímý vs. nepřímý postup, konečný stav aj.) k těm nejvýznamnějším prvkům či nástrojům operačního umění, pomocí kterých lze stanovit, co bude v operaci rozhodující a dát jí takovou podobu, která zaručí její úspěch. Obdobné stanovisko o významu koncepce těžiště zastávají i všechny vrcholové alianční i národní vojenské doktríny i doktríny jednotlivých druhů vojsk. Bez určení těžiště protivníka i těžiště vlastního nelze rychle a rázně realizovat žádný plán vojenského tažení či operace, nelze dosáhnout stanoveného cíle a ani požadovaného konečného stavu.

Cílem tohoto článku je poskytnout čitateli základní informace související s objasněním koncepce těžiště, navést jej správným směrem k jejímu pochopení a správnému výkladu. Koncepce těžiště je pojednávána ve třech základních částech, kdy je objasněno Clausewitzovo pojetí, dále je popsána teorie těžiště podle některých doktrinálních publikací a na závěr jsou objasněny všeobecné souvislosti, dokreslující základní pochopení této koncepce.

Změnou bezpečnostního prostředí došlo i k přehodnocení jednotlivých hrozeb a míry jim odpovídajících rizik. V době, kdy operace vysoké intenzity ve větším rozsahu jsou odsunuty na „druhou kolej“, lze slyšet pochybnosti o reálné praktické využitelnosti této koncepce. To ovšem nic nemění na faktu, že operace ať již symetrické nebo asymetrické, naplní svůj cíl pouze za předpokladu, když bude velitelům a plánovačům jasno, kdy, kde a za jakým účelem velitelé použijí vojenské síly. Zejména od počátku 21. století, kdy se terorismus stal nejvážnější světovou hrozbou, experti z oblasti operačního umění zastávají názor, že příprava a vedení asymetrických operací bude tvořit budoucnost ozbrojených konfliktů. Plánovači budou muset mít vždy na paměti jak koncepci těžiště správně aplikovat. Pokud vývoj technologií ve vojenství se zabývá časovým horizontem na dvacet a více let dopředu, rozpracovávání válečné teorie, otázek strategie, operačního umění a taktiky nemůže v tomto směru zaostávat.

Pojem těžiště není v operačním umění pojmem novým ani neznámým. Jeho teorii rozpracoval již na počátku 19. století pruský vojenský strateg Carl von Clausewitz. [1] Obsah pojmu se však od jeho dob značně změnil a dnes se užívá velmi volně a pro různé účely. Koncepce těžiště, navzdory své jedinečné roli, zůstává špatně chápána a nesprávně aplikována. Ve vojenství je termín těžiště často používán k označení území či místa bojiště, kde velitel očekává, že dojde k rozhodující fázi střetnutí, popřípadě k vyjádření těžiště úsilí nebo snahy něco provést či dosáhnout. Jiný názor přirovnává těžiště slabému, případně zranitelnému místu v politicko-vojenském (na strategickém stupni), nebo vojenském (na operačním stupni) systému protivníka. V tomto případě ovšem nejde o „Clausewitzovo“ těžiště, ale o zmatečný, nesprávný a neoborný výklad dané koncepce. Kdyby tomu tak ve skutečnosti bylo, již z logického úsudku je patrné, že působením na tuto slabou (zranitelnou) část by mohlo dojít

k určité změně chování, vychýlení či poškození části systému, ovšem zcela jistě by nedošlo k eliminaci, destrukci, neutralizaci či porážce celku, který je na tomto těžišti závislý. V této základní myšlence spočívá koncepce těžiště.

Důkazem jejího nesprávného chápání je zejména různé pojmenování (definice) stejného fenoménu – těžiště. Zřejmě za základní příčinu lze považovat povrchní až nedbalé čtení a výklad základního teoretického rámce – Clausewitzova nadčasového díla „O válce“. Tady může někdo namítnout: „Proč se vůbec zabývat knihou, která vznikala před téměř 180 lety, když na pořadu dne jsou nové koncepce, filozofie a přístupy k vedení válek čtvrté generace! Má smysl uvažovat o zákonitostech války vedené statisícovými armádami napoleonské doby, přičemž současné operační prostředí se všemi atributy vyžaduje zcela odlišné přístupy?“

Pro pochopení koncepce těžiště je nutné porozumět Clausewitzovu pojetí těžiště, jeho původu, vývoji a smyslu definice. Za tímto účelem je nutno sáhnout k jeho dílu „O válce“ a snažit se pochopit, jak pojetí těžiště vnímal jeho autor, z čeho vycházel a taktéž poznat, jak se jeho myšlenky odrážejí v teorii operačního umění. Je třeba ovšem poznamenat, že je nutné vyhnout se jednostrannému a zaujatému porozumění pojetí těžiště. Clausewitzova rétorika, styl myšlení a psaní jsou přece jen poplatné jeho době, a proto není možno přeceňovat či zdůrazňovat doslovný význam jednotlivých vět. Clausewitz nás varuje, že jeho **definice jsou zaměřeny pouze na těžiště určitých koncepcí a nelze jim dát jasné rysy.** [2]

... „Z nich se vytvoří určité těžiště, středisko síly a pohybu, na němž závisí celek, a na toto protivníkově těžiště je nutno zaměřit soustředěný úder všech sil“.

Karl Philipp Gottlieb (Gottfried) von Clausewitz

Clausewitzovo pojetí těžiště

Clausewitz při popisu těžiště použil nemalého počtu teorií, pojmů a koncepcí filozofie vědců a dalších myslitelů své doby. Pro pochopení a popsání toho, co pozoroval jako různé aspekty války, vycházel z myšlenek Kanta, Hegela, Schillera aj. [3] Několik z jeho koncepcí – polarita, frikce (tření) a těžiště jsou analogie nebo metafory vybrané z „mechanických věd“, dnešních věd fyzikálních. Pro své pojetí vojenského těžiště čerpal ze série přednášek německého fyzika Paula Ermana, profesora na berlínské univerzitě a pruské válečné škole.

Clausewitzovo pojetí vojenského těžiště odpovídá v základu pojetí těžiště prezentovaném ve fyzikálních vědách. Pro stručné objasnění pojetí těžiště je vhodné uvést několik teoretických faktů. V moderní elementární fyzice těžiště představuje bod, kde se gravitační síly sbíhají (směřují) uvnitř tělesa (objektu). V tomto bodě je hmotnost tělesa vyvážená ve všech směrech. Úder, nebo jakékoliv narušení těžiště může zapříčinit, že objekt ztratí svoji rovnováhu, nebo vyváženost a spadne na zem. O fyzikálním objektu může být uvažováno dvěma způsoby. Jednak

jako o objektu složeném z mnoha dalších, menších částí, kdy každá má svoji gravitaci, nebo jako o jediném objektu, jehož gravitace je pouze v jediném bodu. Tyto základní myšlenky pak Clausewitz následně rozvinul při popisu a objasňování vojenského těžiště.

Clausewitz pojetí těžiště stručně vzpomněl již v knize IV (Boj), kdy pojednává o **hlavní bitvě jako pravém těžišti války**. [4] Rozhodující myšlenky ovšem najdeme v knihách VI (Obrana) a VIII (Válečné plány). V knize VI je pojetí těžiště poprvé rozvinuto, když Clausewitz pojednává o koncepci, o které nyní mluvíme jako o operační úrovni války. Zde se zaměřuje na ozbrojené síly protivníka:

„Těžiště je vždycky tam, kde je pohromadě většina hmoty, tak jako je vždycky nejúčinnější náraz proti těžišti břemene, stejně jako je nejmohutnější úder, jenž je veden těžištěm síly, tak je tomu i ve válce.“ [5] Již zde je vyjádřena nutnost a význam působení jednoho těžiště (v podmínkách vedení války) proti druhému.

Spojením této analogie vytažené z elementární fyziky s válkou Clausewitz dále rozvíjí teorii a hledá vazbu mezi těžištěm a jeho okolím. Podle něj **bojové síly každé válčící strany, ať už je to jednotlivý stát nebo spolek států, mají určitou jednotu, a tím i spojitost. Kde je spojitost, tam dochází k obdobným jevům jako u těžiště. V těchto bojových silách jsou tedy určitá těžiště, jejichž pohyb a směr rozhoduje o ostatních bodech, a tato těžiště jsou tam, kde je pohromadě většina bojových sil.**

Echevarria tuto Clausewitzovu myšlenku zdůrazňuje: *„A právě tam, kde taková vzájemná závislost existuje, může být použit koncept těžiště. Proto v těchto ozbrojených silách existují určitá těžiště, která svým pohybem a směřováním působí rozhodným vlivem na všechny další body, a tato těžiště existují, kde síly jsou nejkonzentrovanejší. Avšak, právě tak, jak ve světě neživých těles kde účinek na těžiště má svůj rozměr a omezení určené nezávislostí částí, to samé platí ve válce.“* [6]

Clausewitz v knize II, kapitola 5 (Kritická analýza) používá příklad, který myšlenky vzájemné spojitosti a vazby těžiště objasňuje. Za účelem vysvětlení důležitosti kritické analýzy (teoretické pravdy výkladu) uvádí, že všeobecný společný názor o „obdivuhodném tažení“ Napoleona v únoru roku 1814 byl špatný. Napoleon, konfrontován postupujícími vojsky Pruska a Rakouska, nejdříve porazil armádu polního maršála Blüchera, a poté „zahnal“ armádu rakouského maršála Schwarzenberga. Napoleonovi se ovšem ani v jednom případě nepovedlo dosáhnout rozhodujícího vítězství. Jeho protivníci byli schopni se vzchopit a porazit jej o měsíc později.

Clausewitz zastával názor, že místo dosažení dvou (nekompletních) vítězství, měl Napoleon pokračovat v „dorážení“ Blüchera až pruská vojska budou úplně poražena. Blücher, i když byl početně slabší než Schwarzenberg, byl pro Napoleona důležitějším protivníkem, takže těžiště leželo na něm. [7] Z pohledu Clausewitze, rozhodná porážka Blüchera, coby těžiště prusko-rakouské aliance, by Rakušany přiměla ustoupit také.

Tak jako v mechanických vědách, je Clausewitzovo těžiště ústředním bodem. Podle Clausewitze mají těžiště svůj „okruh účinnosti“, přičemž jejich „postup“ nebo „ústup“ může mít **efekt** na zbytek sil. [8] Jak tyto postupují, nebo ustupují bojištěm, těžiště mohou „táhnout“ vlastní vojska za sebou (tak jako v případě Blüchera). Jinými slovy, pro návrat k fyzikální analogii, **vojenská těžiště mají určitou dostředivou sílu**, a v Clausewitzových názorech zřejmě představují mnohem více, než pouhou koncentraci síly.

Na konci knihy VI Clausewitz upozorňuje, že popis pojetí těžiště je nekompletní, ale uvádí:

„Jak se tato myšlenka těžiště nepřátelské moci projevuje v celém válečném plánu, prozkoumáme v poslední knize, neboť tam vůbec patří tento předmět. Vypůjčili jsme si jej (do knihy VI) odtamtud jen proto, abychom v řadě představ nenechali žádnou mezeru.“ [9]

Clausewitz, podle poznámek, které provedl, před svou smrtí uznal, že v pojetí těžiště popisovaném v knihách II až VI existují nesrovnalosti. Uvedl, že kniha VI je pouze náčrt a plánoval ji revidovat v průběhu psaní knihy VIII. [10] V knize VIII, kde Clausewitz pojednává, kolik těžišť u nepřítele může existovat, odhaluje základní a podstatnou myšlenku pojetí těžiště, popisuje jeho význam a definuje vojenské těžiště:

„... záleží na tom, abychom měli na zřeteli hlavní vztahy obou států. Z nich se vytvoří určité těžiště, středisko síly a pohybu, na němž závisí celek, a na toto protivníkově těžiště je nutno zaměřit soustředěný úder všech sil. Malé vždycky závisí na velkém, nedůležité na důležitém, nahodilé na podstatném. To nás musí vést.“ [11]

Clausewitzovy myšlenky se pak dále obrací k přesnějšímu definování těžiště. Zabývá se vším, co lze definovat jako těžiště a rozděluje to do několika kategorií. U vojevůdců (např. Alexander Makedonský a Bedřich Veliký), vidí těžiště v jejich armádách a dále cituje:

„U států, které jsou rozpolcené vnitřními spory, leží těžiště většinou v hlavním městě, u malých států, které se opírají o mocné, je (těžiště) ve vojsku těchto spojenců, u spojeneckých svazků v jednotě zájmů, při ozbrojeném hnutí lidu v osobě hlavních vůdců a ve veřejném mínění. Tam je nutno namířit úder.“ [12]

Po definování těžiště Clausewitz dále zdůrazňuje jeho význam tím, jak **důrazně je proti němu nutno vést úder**:

„Ztratí-li nepřítel rovnováhu, nesmí se mu nechat čas, aby se vzpamatoval, v úderu je vždycky nutno pokračovat stejným směrem, nebo jinými slovy, vítěz jej vždycky musí vést na celek, a ne na část protivníka..., znovu a znovu vyhledává jádro nepřátelské moci, že vynaloží všechno, aby všechno získal.“ [13]

Podle Clausewitze, totožnost a umístění těžiště může být chápána pouze tehdy, když je o nepříteli uvažováno jako o celku (holisticky) – tzn. vzájemným **propojením jeho různých částí** a poté **určením, co tyto prvky drží pohromadě**. Jak dále píše Clausewitz, armády Alexandra Makedonského, Gustava Adolfa nebo Bedřicha Velikého byly významné ne, protože byly „zdrojem moci“, ale protože umožnily svým vůdcům držet **systém jejich moci pohromadě**. Za různých okolností osobnosti klíčových vůdců, hlavní město nebo společné zájmy „sítě spojenců“ vytváří takovou středovou, centrální funkci. Co tyhle prvky mají společného, není tedy v tom, že jsou zdrojem moci, ale že vytvářejí „**dostředivou**“ **funkci**, která drží systémy moci pohromadě.

Clausewitz tuto centrální funkci zdůrazňuje v kapitole 9 knihy VIII. Uvádí, že je výhodné omezit počet těžišť na co nejmenší počet. Vysvětluje, že **zredukování nepřátelských sil do jednoho těžiště** závisí na následujícím – na samotné politické spojitosti nepřítele, nebo jednotě samotné, a za druhé, na situaci na válčišti a na tom, která z nepřátelských armád se tam vyskytne. Cituje:

*„První zásada je: **redukovat váhu nepřátelských sil na co nejméně těžišť**, a pokud to jde, jen na jedno, úder proti těmto těžištím redukovat zase na co nejméně hlavních akcí, pokud možno na jednu, konečně u všech podřaděných akcí usilovat, aby zůstaly co nejpodřadnější.“ [14]*

Clausewitz, i když byl zastáncem výše uvedeného názoru (limitace těžišť na pokud možno jediné), nezavrhoval možnost, že nemusí existovat pouze jedno specifické těžiště. Podstatná zůstává otázka, zda nepřítel je tak vzájemně propojen, že akce proti němu v jednom prostoru (oblasti) bude mít také rozhodující účinek i v dalších prostorech (oblastech). [15]

Shrnutím výše uvedeného lze dospět k určitému závěru, který souhrnně charakterizuje základní a podstatné stanoviska Clausewitzze k jeho teorii těžiště:

- Clausewitzovo těžiště je „středisko síly a pohybu, na němž závisí celek“. Je to tedy střediskový bod, ne síla nebo zdroj síly, a rozhodně to současně není ani slabost jako taková.
- Těžiště lze najít pouze tam, **kde existuje dostatečná „spojitost“** (propojenost) mezi různými částmi celého systému (struktury), který působí jako jednota.
- Těžiště vytváří určitou **dostředivou sílu, která má schopnost držet celý systém** (strukturu) pohromadě. Úder na těžiště může „vyvést z rovnováhy“, nebo dokonce zapříčinit kolaps celého systému.
- Clausewitz rozeznával **morální a fyzická** těžiště.
- Použití koncepce vyžaduje **holistický přístup**.

Clausewitzovy myšlenky teorie těžiště se staly inspirativní pro pozdější generace teoretiků i praktiků válečného umění, kteří jej s větším či menším úspěchem aplikovali v doktrinálních publikacích, nebo přímo na bojišti. Za dobu posledních desetiletí se k podstatě této koncepce obraceli většinou američtí, britští a následně i alianční odborníci na operační umění. V doktrinálních publikacích si tato teorie našla své jedinečné místo a v současnosti je jednoznačně považována za operační koncepci největšího významu, která výrazně formuluje hlavní myšlenky operačních plánů, ukazuje cestu k naplňování cílů vojenské operace a dosahování jejího požadovaného konečného stavu.

Pokračování

Poznámky k textu:

- [1] CLAUSEWITZ Carl Philipp Gottlieb (Gottfried) von, 1780-1831, pruský generál, stratég, vojenský historik, nazýván „otec moderní války“. Jako příslušník pruské armády byl svědkem některých nejvýznamnějších válek a bojů v Evropě 19. století. Výsledky svých pozorování a teorií sepsal v díle „O válce“ [Vom Kriege]. Clausewitz vyvinul koncept absolutního, neomezeného válčení: vítězství spočívá v totálním zničení nepřítele. Autor teorie malých válek, dodnes inspirativní pro vedení moderního partyzánského boje. Mezi nejznámější citáty patří jeho výrok: „Válka je pokračování politiky jinými prostředky.“
- [2] CLAUSEWITZ Carl von, „O válce“, str. 438, Bonus A 1996. „Ačkoli je to přirozené, musíme zase vysloveně připomenout, že se i zde jako všude ve svých definicích dotýkáme jen jádra určitých představových oblastí, že je nechceme a nemůžeme vymezit přesnými liniemi.“
- [3] ECHEVARRIA Antulio J. II., Clausewitz's Center of Gravity: It Is Not What We Thought. *Naval War College Review*, 2003.
- [4] CLAUSEWITZ Carl von, „O válce“, str. 199, Bonus A 1996. „...podstatou války je boj a protože hlavní bitva je boj hlavních sil, je nutno ji považovat vždy za těžiště války ...“
- [5] CLAUSEWITZ Carl von, „O válce“, str. 437, Bonus A 1996.
- [6] Autorův volný překlad, viz ECHEVARRIA Antulio J II., Clausewitz's Center of Gravity: It's not what we thought. *Naval War College Review*, Winter 2003, VI. LVI. No 1. „... and just where such interdependence exists, one can apply the center of gravity concept. Accordingly, there exist within these armed forces certain centers of gravity that, by their movement and direction, exert a decisive influence over all other points; and these centers of gravity exist where the forces are most concentrated. However, just as in the world of inanimate bodies where the effect on a center of gravity has its proportions and limits determined by the interdependence of the parts, the same is true in war.“
- [7] Autorův volný překlad, viz CLAUSEWITZ Carl von, „On War“, str. 163, M. Howard and P. Paret, Princeton University Press, 1976. „Even though Blücher was weaker than Schwarzenberg, his enterprising spirit made him more important. The center of gravity lay with him, and he pulled the other forces in his direction.“ Doslovný překlad, viz „O válce“, str. 114, Bonus A 1996. „Protože Blücher, ačkoli slabší než Schwarzenberg, byl významnějším protivníkem pro svou podnikavost, bylo tedy spíše v něm těžiště, které strhuje za sebou všechno ostatní.“

- [8] CLAUSEWITZ Carl von, „*O válce*“, str. 438, Bonus A 1996. „Rozpoznat tato *centra gravitatis* ve válečné moci nepřítel, poznat okruhy jejich působnosti je tedy hlavním příkazem strategického úsudku.“ ... „budeme se muset ptát, jaké účinky vyvolá postup a ústup jedné části proti sobě stojících bojových sil na ostatní bojové síly.“
- [9] CLAUSEWITZ Carl von, „*O válce*“ str. 486, Bonus A 1996.
- [10] CLAUSEWITZ Carl von, „*O válce*“ str. 13-15, Bonus A 1996.
- [11] CLAUSEWITZ Carl von, „*O válce*“, str. 546-547, Bonus A 1996. Pro porovnání viz CLAUSEWITZ Carl von, „*On War*“, str. 595-6. Michael Howard and Peter Paret, Princeton University Press, 1976. „One must keep the dominant characteristics of both belligerents in mind. Out of these characteristics a certain center of gravity develops, the hub of all power and movement on which everything depends. That is the point against which all our energies should be directed.“
- [12] CLAUSEWITZ Carl von, „*O válce*“, str. 547, Bonus A 1996.
- [13] CLAUSEWITZ Carl von, „*O válce*“, str. 547, Bonus A 1996
- [14] CLAUSEWITZ Carl von, „*O válce*“, str. 567, Bonus A 1996.
- [15] Podle Echevarria, kritériem, podle kterého lze uvažovat o jednom nebo vícero těžištích, je také prostor nebo rozloha, na kterém síly nepřítel mohou působit jako celek. Za příklad je možné uvést situaci v první, stejně jako ve druhé světové válce, kdy Němci, bojující na dvou frontách, se museli ohlížet po dvou těžištích. Takže jednota (nebo nejednota) tvořena vojenskými silami a prostorem, v kterém tyto síly musí bojovat, může vytvářet více než jediné těžiště.

Literatura:

- CLAUSEWITZ, Carl von, *O válce* [Vom Kriege]. Brno: Bonus A 1996. ISBN 80-85914-27-1. 756 s.
- CLAUSEWITZ Carl von, *On War*. Michael Howard and Peter Paret (translators). Princetown University Press, 1976.
- ECHEVARRIA Antulio J. II., Clausewitz's Center of Gravity: It Is Not What We Thought. *Naval War College Review*, 2003.
- FOWLER Christopher W., *Center of Gravity: still relevant after all these years*. Carlisle Barracks, PA: U.S. Army War College, 2002.
- LEE Seow Hiang. Center of Gravity or Center of Confusion: Understanding the Mystique. Air Command and Staff College, *Wright Flyer Paper* No. 10, 1999.
- SPIŠÁK Ján, *Teoretické vymezení obsahu pojmů těžiště a kulminační bod v podmínkách vedení globální války proti terorismu*. Závěrečná práce 20. KGŠ, IBSN: 978-80-7231-275-7. Brno 2007.
- VEGO Milan. Centre of Gravity, *Military Review*, Vol LXXX, No. 02, March – April 2000.

Jedním z nejdůležitějších nepřímých dopadů jednání o umístění radarového zařízení v ČR jako součásti třetího pilíře je dopad těchto jednání na dokončení geopolitického přeskupení ČR z bývalé sféry vlivu Ruska do prostoru Severoatlantického bezpečnostního společenství (NATO) a Evropské unie. Jakkoli důležité, jedná se o vedlejší (a ze strany ČR nezáměrný) produkt z důvodu představení íránské hrozby v ČR ze strany USA. O dokončení (pokud Parlament ČR rozhodnutí ratifikuje) přeskupení lze hovořit v kontextu předchozích, neméně důležitých kroků – trend byl započat odsunem sovětských vojsk mezi lety 1989–1991, pokračoval vstupem ČR do NATO v roce 1999 a právě možnost umístění diskutovaného radaru na území ČR (a jeho budoucí propojení se systémem ALTBMD NATO) je důležitý signál, že ČR lze řadit mezi země se západní hodnotovou orientací a mezi poskytovatele bezpečnosti – a nejejí pouhé pasivní konzumenty – nejen pro sebe, nýbrž pro širší pluralitní bezpečnostní společenství NATO.

Nikola Hynek

**Projekt třetího pilíře protiraketové obrany a proměny strategického myšlení:
česká pozice, NATO, USA a Rusko
POLICY PAPER, květen 2008
Ústav mezinárodních vztahů Praha**